

VJERA BIBLIJSKIH MUDRACA¹

Nikola HOHNJEC, Zagreb

Sažetak

Uvod donosi sadržaje i nabraja osobe biblijske mudrosti. Prvi glavni dio obrađuje vjeru koja pripada životnom iskustvu i ima kontinuitet u liku i knjizi Joba. On sve svoje stvari i svugdje stavlja u vjeru u kojoj se susreće i suočava se s Bogom. U njemu nalazi rješenje za svoju patnju i traženja. Drugi glavni dio skupno pristupa pojedinim zasebnim dimenzijama i likovima mudrosti. Tako se vjera relativizira kada se izlaže kao napor i praznina kod Propovjednika. Ruta također iz kasnog židovskog vremena narativno i mudrosno po bračnoj ispovijesti izlaže životnu odluku kao čin vjere (1). Najmlađi starozavjetni deuterokanonski spis, Knjiga Mudrosti, sadrži vjeru u vječni život i nagradu kao utješni cilj među izbjeglicama i mučenicima, zapravo vjernicima predrimskog razdoblja u židovskoj helenističkoj dijaspori.

Ključne riječi: Biblijska mudrost, iskustvo nedužne patnje, životna praznina, bračni savez, vjera u vječni život.

1. Uvod: likovi i sadržaj vjere

Mudrosna književnost Starog zavjeta tematikom je usmjerena na vjeru. Uvodno se valja odlučiti za mudrosne vjerske likove i sadržaj vjere. Kriterij izbora ravnao se upravo vjerom biblijskih mudraca. Veliki panoramski prikazi kakvi bi proizašli iz knjige Mudrih izreka i Knjige Sirahove pri tome ne bi ulazili u posebnosti i dubinu tematike. Nadalje mudrosna književnost povezuje židovski genij kao i helenistički univerzalizam. Tu je i psalamski (mudrosni) govor koji zaslužuje zasebnu obradu i razmišljanje o vjeri koja proizlazi iz osobnih i zajedničkih molitava. Zato je dobro posegnuti za Jobom koji kroz svoje iskustvo obrađuje vjeru i po njoj brani svoje nedužno trpljenje. Job je u usporedbi s drugim mudrosnim spisima opsežan, a i problematika je trajno isprepletena traganjem za smislom, pitanjima samom Bogu. Jobovo propinjanje je skrajnje

---

¹ Naslov ovog rada: »Vjera biblijskih mudraca« bio je zadani radni naslov od 15-ak minuta za vjeru u starozavjetnim biblijskim spisima na međunarodnom i interdisciplinarnom simpoziju »Stari zavjet – vrelo vjere i kulture« u prosincu 2003. godine na Teologiji u Rijeci.

i do svojih zadnjih snaga traži kod Boga izlaz. Ovdje se zato i sadržaj prvo i najviše posvećuje i usredotočuje na Joba. Sam mu Bog prilazi, na temeljima njegove vjere izvodi povrat zajedništva i sreće. Ostala obrada tvori izbor iz preostalog mudrosnog govora o vjeri. Na prvom mjestu pitanje je vjere rudimentarno, kratko i konvencionalno obrađeno kod velikog kritičara Propovjednika², točnije kod njegovog govora o radu i naporu i o prolaznosti i ispraznosti svega čovjekovog života. Tu je i bračna vjeroispovijest strankinje i mlade udovice Rute. Makar kratka knjiga prisjeća na razdoblje sudaca pred monarhiju te iznosi sa simpatijom inače neprijateljski također semitski narod Moabićana, ipak je problematika isječak nehermeneutske i neredakcijske problematike koja se ne bavi knjigom već jednom kratkom bračnom problematikom i ispoviješću koju protokanoski Stari zavjet u svom pristupu poznaje i vješto ugrađuje u Davidovo rodoslovlje. Spis pripada u mudrosno pripovijedanje o marljivosti, vjernosti i obiteljskom životu. Perspektivno kao zadnje, Knjiga Mudrosti, najmlađi starozavjetni spis, spominje veliku utjehu vjere u vječnom životu. Autorova helenistička okolina nije pogodovala židovskoj vjeri, naprotiv protiv tog životnog vakuuma okoline Knjiga Mudrosti upravo zbog progonstva, česte prerane smrti i života bez jamstva potomstva traži i nalazi izlaz u zagrobnoj stvarnosti i vječnom životu nakon smrti na što je kao priprema služilo sklapanje i obnavljanje saveza između naroda i Boga i na što je upućivalo stvaranje na početku.

2. Jobova životno-iskustvena vjera

2.1. Između ostalih iznenađenja čitatelj će u Jobu otkriti da je Božji buntovnik pravi vjernik koji do vjere dolazi upravo po svome osporavanju.³ Otkrivanje vjere nije lagano jer vjera se uklapa u neriješeni problem prave Jobove misli koja se ponaša poput jegulje: što je više stišćeš to ti više bježi iz ruke. Istraživanje bi moglo uroditi plodom ako se tema suoči s više dodatnih gledišta. To je prije svega svestrano, koliko je moguće, proučavanje rječnika za vjeru u Jobovoj knjizi.⁴ Tako se 16 puta susreće glagol *'āman* i njegovi korijeni znače »biti postojan, utvrditi, osloniti se, povjerovati«.⁵ Job se sjeća sretnog stanja kada je svima ulijevao

---

² Danas u biblijskoj literaturi prevladava neprevedeno ime Kohelet za knjigu i autora. U hrvatskom jeziku standardni prijevod rabi, međutim, Propovjednik. Članak naizmjenice rabi i jedno i drugo ime kao što je i u drugim jezicima, npr. engleskom, njemačkom.

³ Usp. cijeli odlomak u: S. CIPRIANI, ... U. VANNI, *La fede nella Bibbia*, (Dizionario di spiritualità biblico-patristica), Edizioni Borla, Roma, 1998, 33-37.

⁴ *Isto*. Obraduju se glagoli sa značenjem vjere.

⁵ Usp. J. BOTTERWECK u. H. RINGGREN, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Band I., Verlag Kohlhammer, Stuttgart-Basel-Köln-Mainz 1973., 313-348, (A. JEPSEN, *'āman*).

ohrabrenje i vedrinu (29,24). I u trpljenju zna za svoju pravednost i ne miruje što neporočni ustraju na putu, zapravo stranputici (17,9). A prvi njegov prijatelj, zapravo istražitelj, Elifaz Temanac gotovo navaljuje na patnika Joba što kritizira samo nebo i ne pouzdaje se u put Božjih miljenika (15,15.31). Treći prijatelj Sofar iz Naama predočuje Jobu da gleda progon nasilnika i gašenje njihove nade (24,22). U svijetu stvaranja Job otkriva mnogo skrivenih tajni i sam Bog u objavi poučava ga da se ne treba nadati kako će promijeniti tijek stvaranja kao što je npr. ponašanje životinja (39,12.24). Drugi je pojam za vjeru kod Joba, također glagol, *kābāh*, »čeznuti, nadati se« koji se pojavljuje 13 puta.⁶ Gore spomenuti prijatelj Elifaz Temanac upućuje Joba da se radi svoje pobožnosti i neporočnosti nada i pouzda (4,6). Također već uvedeni prijatelj Sofar Jobu čak otkriva podareno vrijeme i prostor nade (11,17-20). Tek čovjek koji zaboravlja Boga i bezbožnik nemaju nade (8,13). I Job vidi da upravo u patnji prvo iščezava nada (14,19). No nada se jer zna da tek ulaskom u šeol više nema nade (7,9). Radi teškog trpljenja i boli čak u šeolu gleda olakšanje i oslobođenje (17,23). I nedužni patnik Job ni na kraju se ne predaje i još usred nesreće i tame misli na sreću i svjetlo (30,26). Treći glagol za vjeru *bātah*, u značenju »osjetiti se sigurnim, biti bez brige, pouzdati se, povjeriti se« kod Joba se nalazi 10 puta.⁷ Job uvjerava da zlato nije temelj njegove sigurnosti (31,24). Ne smije se pouzdavati ni u živa stvorenja ili drugog čovjeka (39,11). Drugi prijatelj Bildad iz Šuaha priziva Jobu u pamet tanku nit, paukovu mrežu i nezaštićeno prebivalište nade (8,14; 18,14). Job se u nevolji uspoređuje sa zlikovcima i psovačima i ne shvaća zašto su upravo oni na sigurnom, kao da su i Bogom ovladali (12,6).

Treba protumačiti problematiku poslije babilonskog zarobljeništva na koju knjiga želi odgovoriti. Valja uočiti dijakroničku literaturu teksta s više razina, tj. čitati tekst istovremeno. Neka su gledišta sažeto sabrana. Vjera proizlazi iz središnje teme knjige koja očituje ispravni način odgovora Bogu u kušnji. Ozračje u kojem se očituje odgovor vjere stalno se zove »strah« od prvog (1,9) do središnjeg izlaganja knjige (28,28) što je tradicionalni ishod u skladu s Abrahamovim (Post 22,1) i narodnim iskušenjem (Izl 15,25; 20,10; Pnz 8,2.16). Jobovo iskušenje i bez samog izraza uključuje gubitak dobara, djece i zdravlja, ali i opasnost, da se sam Job ne izgubi između ženinih predbacivanja (1 – 2) i uzaludne potpore zamornih tješitelja, tj. upitnih prijatelja (3 – 37). Job je na smetlištu udaren zlim čirevima, koji ga čine simbolom nenadmašive patnje i poniženja, a ipak svijetli odgovorom vjere na više razina.⁸ Prije svega pobjeđuje sotonski izazov (1,6; 2,1.7) koji smatra nemogućim da se čovjek uzda u Boga i blagoslivlja ga bez

⁶ ISTI, ... Band IV., ... 40-42, (A. BAUMANN, *kābāh*).

⁷ ISTI, ... Band I., ... 608-615, (A. JEPSEN, *bātah*).

⁸ Usp. S. CIPRIANI, ... U. VANNI, ... 34.

očekivanja ikakve koristi (1,9). Za Boga se može izgubiti »prvu kožu«⁹, posjed što je izvanjsko ali ne samoga sebe. Pasti na koljena i blagoslivljati a ne psovati i griješiti (1,20-22; 2,10) sadrži pouzdano i zorno očitovano očekivanje: »Ja (Job) znadem dobro: moj Izbavitelj živi / i posljednji će on nad zemljom ustati. / A kad se probudim, k sebi će me dići:/ iz svoje ću puti tad vidjeti Boga. / Njega ja ću kao svojega gledati, / i očima mojim neće biti stranac: / za njime srce mi čezne u grudima« (19,25-27). Ovaj težak tekst isključuje spomen na život nakon smrti ali očituje bezgranično povjerenje u povoljan božanski zahvat kojim ga kao bliški rođak, šurjak, *levir*, *goel* otkupljuje iz očaja i boli zarobljeništa. Povjerenje ostaje i kada Job prelazi iz strpljiva čovjeka u buntovnika: »O, ne bilo dana kad sam se rodio / i noći što javi: 'Začeo se dječak!'... Čemu ... ?« (3,3.12.20.25). U prigovoru, međutim, Job ima ispravan način razumijevanja sebe. Nazvan više puta slugom (1,8; 2,3; 42,7sl.) priznaje se pred Bogom siromašnim i potrebnim, nastavlja cijeniti postignuto dobro te nije zanijekao Boga (29,12-16; 31,1).¹⁰

Job ispovijeda Boga svemogućega (12,9sl.13.16) i samog sebe smatra krhkim, upravo stvorenjem: »K'o cvijet je nikao i vene već, / poput sjene bježi i vene već« (14,2; 25,4sl.). On želi na trenutak osjetiti olakšanje bolnog udesa. Tako zapomaže: »Pusti me da se još malo veselim / prije nego ću na put bez povratka, / u zemlju tame, u zemlju sjene smrtne« (10,20b-21). Job je spreman napraviti obrat u svojim načelima pravednosti makar se u dubini svoga srca može smatrati samo nevinim (13,18). Dopušta da ne zna sve o Bogu i čudi se njegovoj pažnji kojom prati čovjeka sve od vremena začeca (10,8; 7,17). U tom osjećaju slabosti pred moćnicima ispušta krik pun pouzdanja: »Spomeni se!« (7,7).¹¹ To je vjera koja priznaje da je Bog stvoritelj i podržava sve dobro stvaranje (13,16). Job izvlači odavde svoju nadu i očekuje da će biti uslišan: Boga smatra odgovornim gospodarom događanja u svijetu (12; 16; 19). Bog je prisutan po svom stvaranju na početku ali po Jobovom shvaćanju ne zahvaća u sadašnje vrijeme pa je odsutan (23).

Knjiga objavljuje vjeru u Boga stvoritelja i gospodara povijesti, djelatnog u čudesima (26,7-14; 36,23; 37,22). On odstranjuje moćnike i štiti ponizne (5,11sl), pažljiv je i nepristran prema ljudskom ponašanju (34,18-28). Dobro poznaje vrijednost provjere i obveze prema Bogu. Jobova vjera traži materijalni susret s Bogom. Želi Boga jednostavno vidjeti: »Ide pored mene, a ja ga ne vidim; / evo, on prolazi – ja ga ne opažam«. Zapravo ga vidi ali mu izmiče: »Na istok krenem li, naći ga ne mogu; / pođem li na zapad, ne razabirem ga. / Ištem

---

⁹ *Isto.*

¹⁰ ISTI, 35.

¹¹ To je vjera koja ne crpi iz utješne istine izraelske povijesti već priziva česte psalamske motive o vjeri.

na sjeveru, ali ga ne opažam: / nevidljiv je ako se k jugu okrenem« (23,8-9). I prije nego ga susretne i ugleda poznaje zadovoljavajući odgovor (5,8): »Stoga me zaštititi i budi mi jamcem« (17,3a). I još jasnije zapomaže da bude uslišan: »Zašto lice svoje kriješ od mene, / zašto u meni vidiš neprijatelja?« (13,24).

Više puta prozvan, Bog se na koncu predstavlja, pokazuje se, ali umjesto da odgovara pita Joba o njegovoj mogućnosti da pobijedi zlo i razorne sile predstavljene u govečetu *behemot* (40,15-24) i krokodilu *levijatan* (40,25 – 41,26). Dozvivši mu u svijest vlastita ograničenja Bog čovjeku objavljuje njegove mogućnosti i bogatstvo spoznaje uvodeći ga u poniznost kako bi uvidio da je stvarnost drukčija od onoga zamišljenoga: ima više tajni nego spoznaja. Čudo o svemiru je u službi većem čudu koje Job posjeduje pred Bogom. Stoga priznaje i ispovijeda: »Riječ rekoh – neću više započeti; / rekoh dvije – ali neću nastaviti. Po čuvenju tek poznavah te dosad, / ali sada te oči moje vidješe. / Sve riječi svoje zato ja poričem / i kajem se u prahu i pepelu« (42,5-6). Šutnja proizlazi iz priznavanja granica vlastite stvorenosti i ljudske mudrosti povrh prava njegove nedužne boli: šutnja objavljena iz porasle vjere. Ojačan u svojoj ljudskoj slobodi Job prihvaća ulazak u logiku ljubavi putem vjere koja stvara. Ali da bi na taj način pristao uz Božji misterij u svom životu, Job mora proći *kenozu*, tj. mora isprazniti vlastito razumijevanje i mora naposljetku prestati u čovjeku gledati svršetak svijeta i povijesti.¹² Tako započinje pribirati istinu i u samom činu svog ozdravljenja otkriva ono od čega je morao ozdraviti. Izgubivši se, opet se uz Božju pomoć nalazi. Job vjeruje na koncu u tajanstveni projekt u koji smješta sve ono što se čovjeku pokazuje nerazumno. On od Boga nije dobio odgovor ali je postigao »moć da prestane pitati«¹³ koja je razorila krivu Božju sliku te je mogao izreći prave stvari o njemu (42,8). Job poučava kako se boriti s Bogom u molitvi, protestu, upitima, narednjima¹⁴ koji predstavljaju pravi put: on je vjernik i onda kada u svojoj dubokoj boli proklinje. S Bogom se borio protiv i pred Bogom i u toj blizini i prisutnosti rješava svoje muke i zadovoljan se smiruje.

2.2. U dubini čovjekovoj postoji više razina: podzemne ćelije, upravo gradovi, područja tajanstvenosti.¹⁵ Razina problema u našoj temi sučeljava se između

¹² Usp. S. CIPRIANI ... U. VANNI, ... 36.

¹³ ISTI, 37.

¹⁴ *Isto*.

¹⁵ Usp. P. KREEFT, *Three Philosophies of Life*, Ecclesiastes: Life as Vanity, Job: Life as Suffering, Song of Songs: Life as Love, Ignatius Press, San Francisco, 1989., 76. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, Egzegetsko-teološki uvod u knjige i sadržaj, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., 26. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., 68.

vjere i iskustva, Jobove vjere i njegovog iskustva.¹⁶ Bog mu se približava u životu kao da je na rasprodaji i preporučuje pouzdanje u sebe. Božja istina ili vjernost nije neki datum u logičnoj zagonetki nego životno usmjerenje, koje se često čini kao napuklo uže. U Bibliji je prisutno obećanje Božje vjernosti s nagradom. Pravednik uspjeva, zao gubi. Tako Job cijeli svoj život ulaže u pravednost, poslušnost, vjernost, pobožnost – i što je njegova nagrada? Gubi posjed, djecu, lojalnost žene, poštovanje prijatelja, zdravlje a čini se i identitet s Bogom.

Najgore od svega je uvjerenje da ga je Bog napustio, Jobovo iskustvo, ponovljeno je mnogo stoljeća kasnije kod Isusova raspeća ali već odavno sadržano u Ps 22: »Bože moj, Bože moj zašto si me ostavio?« Postojano psalamsko mjesto svjedoči: »Iza sveg glasa Jahvi zavapih, i on me usliša sa svete gore svoje« (Ps 3,5 i dr.). Ali Jobovo iskustvo čini se da to smatra krivotvorinom. Bog može biti tu, ali nije tu za njega. I to uči iz vlastitog iskustva. Job se pouzdao u Boga, a on je ustuknuo i Job se razbio. Ipak Jobova konačna vjera govori da pouzdanje u Boga dobiva nagradu.

No Jobovo je iskustvo dugo vremena bilo drukčije. Job je morao biti značajan muž vjere, upravo se držao svoje gole vjere. On je kratkoročno gubio ali ne i na duge staze, razočaran konačno je zadovoljan i sretan. Vjera za Joba nije prvotno čin razuma nego utrobe ili srca. Vjera, *emet*, znači i vjernost, pouzdanje, preuzeto obećanje, navezanost. Job je kulturni junak, jer kuša osnovnu vrijednost kulture. Jobu izgleda kao da mu iskustvo postavlja u pitanje Božju vjernost. Čitatelj, međutim, znade da Bog samo iskušava Jobovu vjernost (1). No kušnja je svakako drugo ime za gubitak Jobovih zemaljskih dobara. U biti postoji opasnost da Job izgubi i Boga. Bog može vratiti zemaljska dobra, no Job se stoga ne tuži. Ali kroz 37 poglavlja agonije Job ne nalazi Boga. Vjera mu zacijelo govori: »Tražite i naći ćete. Svatko tko traži nalazi« (Mt 7,7; Lk 11,9). Iskustvo mu govori suprotno. Jedva netko traži tako snažno, tako strastveno, tako nužno kao što čini Job, a ipak ništa ne nalazi: »Na istok krenem li, naći ga ne mogu: pođem li na zapad, ne razabirem ga« (23,8).

Zašto Bog ne odgovara Jobu? Kako je Bog vjere, vjeran Bog, spojiv s iskustvom traženja bez nalaženja? Kad je čovjek sretan i ne pada mu na pamet da treba Boga, tako sretan da je u iskušenju osjetiti njegove zahtjeve kao prekid, sjeća se sebe i obraća mu se sa zahvalnošću i pohvalom, osjeća se dobrodošao i s otvorenim rukama. Ide, međutim, k njemu nagnan očajnom potrebom, kada je sve drugo uzaludno. I što nalazi? Nailazi na zalupljena vrata, odjek u nutrini, šutnju i prazninu. Bog je tu i odgovara – kažu molitve, a u Joba je možda Bog tu, ali ne za njega. Job uči da se ne valja u nikoga nikada apsolutno pouzdavati. Ljudi gube naime vjeru

---

¹⁶ Usp. P. KREEFT, ... 67. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, ... 10. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Život kao ispraznost (Prop), trpljenje (Job) i ljubav (Pj), *Obnovljeni život* 57 (2002.) 345. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Kršćanska sadašnjost, ... 68.

jer misle da ih je Bog napustio. Lako je vjerovati kada sve ide dobro. No vjera se rađa u dubini i u jakoj volji, u stisci i nevolji kada sva druga uporišta zakažu.

U prijašnjim razdobljima, posebno u srednjem vijeku koji je, začudo, bio razumski jak ali slab u psihološkom uvidu i osjetljivosti za iskustvo, najvažniji je problem bio odnos između vjere i razuma.¹⁷ Sadašnje vrijeme koje se ne ponosi razumom i sumnja u razumsku moć otkrivanja i dokazivanja objektivne istine, jako je u psihologiji i iskustveno promatra svoj prvi problem u odnosu između vjere i iskustva. Danas ljudi mnogo više gube vjeru jer misle da ih je Bog ostavio te polazeći prvotno od takvog iskustva, zapravo životne praznine, prelaze i na razumske dokaze te gube vjeru.

Zašto Job doživljava Božju odsutnost kada je Bog obećao da će biti prisutan? Jedna je strana odgovora lagana: Bog iskušava Jobovu vjeru. Job mora vjerovati u Boga kao stvarnog, prisutnog i vjernog ne samo onda kada je lagano budući da stvari idu dobro. No takvo bi iskustvo potvrđivalo vjeru i vjera bi zapravo bila nepotrebna. Job mora također naučiti vjerovati u Boga kada iskustvo i očitost proturječe vjeri – kao što i Isus na križu zaboravljen od Boga, visi u mukama bez ikakve utjehe. Takva je vjera beskrajno dragocjenija od jeftine i raspoložive vjere koja vodi u istom pravcu kao i osobno iskustvo.¹⁸ Vjera stisnutih zubi je vrjednija, ne zato što je trpljenje vrijedno u sebi, nego jer takva vjera dolazi iz dubine, vječnog središta osobe, ljudskog ega, samosvijesti, iz volje a ne iz osjećaja, ne iz dijelova osobe koji ovise o okolini i onoga što se događa u svijetu. Svjetovna volja prolazi, ali osobna volja ne prolazi. Što se odlučuje u vremenu zaključeno je u vječnosti. Izbor za Boga u tom mračnom i bezosjećajnom središtu mjeri se sigurnijom i dubljom voljom gdje će se dogoditi vječno spasenje. Volja kao čuvar osjećaja mora naučiti voditi naprijed. Ovaj dio odgovora je suviše lagan. Bog utvrđuje i usavršuje Jobovu vjeru i vjernost u peći trpljenja.

2.3. Ali postoji i dio odgovora koji ne dolazi od Jobove prirode nego od Božje naravi.¹⁹ Jer na pitanje tko je Bog ne mogu odgovoriti Jobova pitanja vezana uz osobne potrebe. Bog ne želi odgovoriti Jobu jer nije čovjek koji odgovara. Začetnik je i ispitivač, nije drugi nego prvi, u početku. Ime koje mu objavljuje bit glasi: »Ja sam koji jesam«, on jest. Bog postoji u prvom licu jednine. Subjekt je, a ne predmet Jobovih upita.

Svatko tko je ikada susreo Boga kao različitog od uobičajenog pojma Boga, svi sveci i mistici, svatko, drugim riječima, tko je sličan Jobu više nego tri njegova

¹⁷ Neki Aristotelovi filozofski i znanstveni zaključci čini se da proturječe kršćanskoj vjeri. Usp. P. KREEFT, ... 79. N. HOHNJEC, Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ... 70.

¹⁸ P. KREEFT, ... 79-80. N. HOHNJEC, Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ... 70.

¹⁹ P. KREEFT, ... 80. N. HOHNJEC, Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ... 71.

prijatelja, teologa rekao bi istu stvar: ako sretnoš Boga, susret ne možeš opisati riječima, a još mnogo manje Boga kojega susrećeš. Bog ne može biti predmet ljudskih pojmova. Osoba više nije u prvom licu »ja« i Bog nečiji »ti«, nečiji objekt, sada je Bog ja i osoba ja sam njegov ti, njegov objekt. Mistici govore čudne stvari o sebi, kao da su ljudi privid, iluzija ili razoreni u doživljenom božanskom susretu.²⁰ Iluzija koja nije razorena nije ona sama nego uobičajeno stanovište u kojem je osoba ja prisutna kao središte i Bog se nekako pojavljuje na ljudskom ekranu. Bog se kreće u tom pokretanju a i ljudi se pojavljuju na ekranu. Njegov objekt su ljudi, a on nije objekt ljudima.

Isus očituje snažno svoje božanstvo i mijenja svoj odnos u kojem ga neki pokušavaju pitati. Njegovi ga neprijatelji pokušavaju pobiti, a on pobija njih. Žele ga rasporediti, a on njih raspoređuje. Pokušavaju ga suditi, a on osuđuje njih. Žele raspolagati njim, a on raspolaže njima. Čak su ga njegovi prijatelji pokušavali razotkriti, razumjeti ga, objaviti ga, otkriti tajnu u kojoj se skriva, ali svaki susret ostvaruje suprotno, oni ne uspijevaju, ne shvaćaju. Treba li kamenovati preljubnicu ili ne (Iv 8,7)? Mora li se platiti porez (Mk 12,14)? Tko je bez grijeha neka prvi baci kamen! Ljudi su upravo Božji dužnici! Isus se snalazi u suparničkim stupicama i u stvarnom životu. Tko je čovjekov bližnji? Valja biti bližnji poput milosrdnog Samarijanca. Kadgod ga čovjek pokušava iskušati, vidi da ga on iskušava jer on je učitelj a čovjek je učenik.²¹

Svjetlo je najbolji fizički simbol za Boga, jedina fizička stvar koja ne može biti objekt bilo fizičkog bilo mentalnog vida. Toma Akvinski kaže da netko poznaje Boga ispravno samo onda kada ga spoznaje kao nepoznatljivog.²² Sveto pismo govori istu stvar: »Boga nitko nikada ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, on ga obznani« (Iv 1,18). Da Bog nije poduzeo inicijativu da se sam objavi, ne bi bilo puta do njegove spoznaje. Ako se želi upoznati kamen, u njegovu pasivnost mora ući neka aktivnost. Ako se želi upoznati neku životinju potreban je veći napor jer ona se kreće pa može npr. pobjeći i sakriti se. Ako se želi

---

²⁰ P. KREEFT, ... 80-81. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života, ... Obnovljeni život ...* 345. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti, ...* 10. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ...* 71.

²¹ Viktor E. FRANKL govori o tom iskustvu u nenadanoj promjeni stanovišta ili perspektive u koncentracionom logoru. U djelu »Život uvijek ima smisla« (Biblioteka Oko tri ujutro, Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb 2001, Prijevod) on iskazuje: »Jao onome tko u svome životu nije više nalazio smisla, nikakva cilja, nikakve svrhe i, prema tome, nikakva oslonca da nastavi živjeti. Ti su ljudi, bez unutarnjeg oslonca, brzo bili izgubljeni« (82). I dalje Frankl nastavlja razmišljati »da nije važno što mi od života očekujemo, nego je naprotiv važno što od nas očekuje život! ... da više ne pitamo za smisao života, nego da sebe doživljavamo kao da smo pitani, kao one kojima život svakog dana i svakog časa postavlja pitanja na koja nam valja odgovoriti, i to ne mozganjem i retorikom, nego svojim djelovanjem i pravim ponašanjem« (83).

²² Usp. P. KREEFT, ... 82. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ...* 72.

upoznati drugog čovjeka sve ovisi o drugom slobodnom izboru kao i o osobnom slobodnom izboru. A kada se želi upoznati Boga, onda inicijativa i koraci moraju krenuti od njega.

Tako se Bog ne može pokazati odgovarajući na Jobova pitanja kao da je knjiga iz biblioteke, kao što Boga shvaćaju tri Jobova prijatelja. A i Job stavlja kovanice no Božji stroj ne radi: stroj nije pokvaren nego Bog nije stroj. Job konačno razumije objavu u njezinom pravom svjetlu jer Bog ispituje, a ne odgovara. To je razlog što se Job na koncu kaje (42,6). Nije posrijedi neki specifični grijeh koji bi bio potajno počinio da se kaje kao zbog sumnji triju prijatelja nego za svoj metafizički grijeh, za grijeh protiv svoga bića, kada je prešao granicu stvorenja te započeo igrati Božju ulogu pozivajući Boga na sud na kojem bi on po svom uvjerenju pobijedio.

Kada Job zatvara svoja usta, nastupa Bog i progovara. Većina ljudi govori previše. Čudno je kako su kratke Isusove izreke. Koji je najvažniji ili posljednji dio razgovora? Ne govori li se Bogu previše i nije li premalo vremena za slušanje?²³ Kako Bog mora biti strpljiv čekajući svu ljudsku duševnu i izgovorenu galamu u nadi neposrednog obraćenja. Job u jednoj točki govori trojici svojih razgovorljivih i nametljivih prijatelja: »Ima li kraja tim riječima ispraznim?« (Job 16,3), tuži se jer imaju posljednju riječ. Ali Job se ponaša pred Bogom kao i njegovi prijatelji pred njim. Ne slušaju Joba jer su prezaposleni svojim govorom njemu i Job ne sluša Boga jer je prezauzet govoreći njemu. Job se na koncu, kada mu se pokazao Bog, kaje ne zato što bi bio gori od svojih prijatelja nego jer je baš kao i oni (38 – 42).

Samo se u šutnji i iskustvu podvlači crta.²⁴ Vjera polazi od Boga, šutnja uvođi u iskustvo njegove osobe i postojanja, njegovog prvenstva i stvarnosti. Svaki govor suptilno krivotvori Boga, govori Lao-zu²⁵ onima koji govore da ne znaju jer onima koji znaju ne treba govoriti. Način govora nije vječan. Ipak na životnom putu se govori. U početku bijaše riječ ne samo šutnja. Treba šutjeti ne zato što je Bog šutnja nego je riječ. Samo u šutnji vjera i iskustvo polažu račun i žanju plodove.

3. Vjera kao mudrosni životni pokretač i prekretnica

Vjera u mudrosnoj književnosti obuhvaća sav život pa je dobro promotriti vjeru u relativiziranom i sumnjičavom pristupu Propovjednika. On naime sva po-

²³ Tko je imao mogućnost razgovarati s nekim velikanom kao što je bila Majka Terezija ili A. Solženjicin zna da valja više slušati nego govoriti.

²⁴ Valja naučiti umijeće šutnje da se izdrži nebo jer će tamo prije zadnjeg, sedmog pečata biti pola sata šutnje (Otk 8,1).

²⁵ Usp. P. KREEFT, ... 83. N. HOHNJEC, Tri biblijske filozofije života, Kršćanska sadašnjost, ... 73.

dručja ljudskog života i ponašanja stavlja pod znak pitanja pa tako i vjeru. Pri tome ga vodi odstojanje i uhodano svjetovno razmišljanje starozavjetnog mudraca. Također je od koristi pokazati narativnu mudrost u bračnoj problematici koja se kao postojana vjernost prenosi u vrijeme sudaca i rodoslovlje Davidovo o čemu govori Moabićanka Ruta, koja pretpostavlja skladan odnos i primirje između Židova i velikih neprijatelja Moabićana.²⁶ Konačno Knjiga Mudrosti vidi nagradu u helenističkom razumijevanju onostranske zagrobne stvarnosti koju je pripremio neraskidivi i po potrebi obnovljeni savez Boga s njegovim narodom i izvještaj u nevolji i sreći. Helenistički jezik, problematika, obrana židovskog vjerskog identiteta i biblijski ondašnji i raniji kontekst opravdava izbor te mudrosne knjige i njegovog autora koja iznosi novonastalo onodobno bogatstvo vjere u vječni život.

3.1. Vjera u Propovjednikovom sklopu napora i ispraznosti

3.1.1. Propovjednik u svom složenom sadržaju poznaje nastojanje i rad. Prvi se napor²⁷ tiče glave, mudrosti, tj. pameti. Drugi se odnosi na tijelo i užitak. Treći govori o moći i bogatstvu. Četvrti obrađuje društvenost i altruizam. U naporima se kao ishod izgrađuju duh, vjera i pobožnost. Tako se rad konačno tiče duha, religije. Kohelet shvaća Boga kao razum (7,14-17). Ništa ne zna o Božjem približavanju i dolasku. Kad govori o Božjem darivanju, zaostaje za Zakonom, Prorocima i posebno za Evanđeljem. Čini se da je autoru upravo u religiji ponajviše stalo do stilskih kontrasta. Propovjednik vjeruje, ali ne vjerom kakvu bi očekivao kršćanin. I odgovori koje daje nisu potpuno u skladu s kršćanskima. Boga shvaća kao visoki razum i onoga koji daje vrlo inteligentne odgovore. Propovjednik je u tom prikazivanju iskren. Nema velikih vjerskih iskaza: to nije jezik milosrđa, opraštanja, solidarnosti i ljubavi. Posrijedi je uglavnom deizam. Bog je nepokretni pokretač a vjera je više vjera filozofa. Prop 7,14 poziva na odgovornu sreću: »U sretan dan uživat ćeš sreću i zato ...« On tu razmišlja vrlo zauzeto ali ne želi dati odgovora. Riječ je o nekakvoj konvencionalnoj vjeri koja dijeli svijet na ljudski i božanski. Prop 7,16-17 iznosi neobičnu, ravnodušnu požrtvovnost: »Ne budi prepravedan ... i ne budi preopak ...« I kao da se time čuva za život. Tu se autor približava temi smrti. Prenaglašena revnost šteti čovjeku pa izgleda da mu je ovdje više stalo do stila nego do stvarnosti. Realnost je bolje izražena u Prop 4,17 – 5,6: »Kad odlaziš u Božji dom, pazi na korake svoje ...« Ovdje je riječ već o etici koja kao praktična teološka disciplina proizlazi iz vjere, religije. U rečenici: »Približi se da možeš

---

²⁶ Možda je to razdoblje nastupilo nakon što je David zauzeo Moab što bi se slagalo i s nekim drugim, niže spomenutim, sadržajima knjige o Ruti.

²⁷ Usp. P. KREEFT, ... 25-26. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, ... 25-26. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, ... *Obnovljeni život* 338-339. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, *Kršćanska sadašnjost* ... 33-35.

čuti ...« vrednuje ispravno bogoslužje, kult što se obavlja u Hramu. Začuđuje kontekst vjerske prakse: »Ne nagli ustima svojim ...« Autor je ovdje gurnuo Boga u stranu što je značajka svjetovne vjere. Zato savjetuje: nemoj pred Bogom previše govoriti. Bez velikih sugestija i rješenja Propovjednik ostaje nedorečen pa očekuje da će njegov slušatelj dalje razmišljati i djelovati.

3.1.2. Propovjednik stvari ne apsolutizira i sudbinski se uz njih ne veže. Radije sva životna područja relativizira. Tako se i vjera susreće u obrađivanju Propovjednikove ispraznosti.²⁸ Prva ispraznost je samoća i indiferentizam (1). Ispraznost je nadalje izražena u kobi smrti koja svako živo stvorenje izjednačuje (2). Kao treće, Kohelet poznaje prolaznost vremena (3). I etičko je ponašanje složeno (4). Konačno, Bog je nepoznata tajna (5). Bog Salomona, ukoliko se smije spominjati i kao otac mudrosne književnosti, poznat je kao razum i kao mudrost. Bog je za njega priroda, veliki arhitekt, prvi uzročnik, dizajner koji ravna i oblikuje prirodu. Propovjednikovo razmišljanje o Bogu moglo bi se iznijeti u više zaključaka.²⁹ On zna da Bog uistinu postoji (a), on je moćan i Stvoritelj (b), inteligentan je (c) pa je u svijetu uspostavio harmoniju i kao esteta (d) ucijepio je u njega ljepotu. Autor nema predodžbu o Božjoj dobroći, kako se Bog brine o čovjeku i ne djeluje mimo čovjekova života. On je za njega neshvatljiva sila (c), a ne otac. Za Propovjednika Bog je nepoznanica. U Prop 8,17 prisutna je neshvatljivost, neprozirnost: »Promatram cjelokupno djelo Božje i doista nitko ne može prozreti djelo Božje.« U govoru o Bogu Kohelet se utječe neznanju uspoređenom s pokretom vjetra ili razvojem života u trudnici: »Kao što ne znaš koji je put vjetru ni kako postaju kosti u utrobi trudne žene, tako ne znaš ni djela Boga, koji sve stvori« (11,5). Ovo mjesto iznosi sadržaj sličan Jobu kada mu se Bog objavljuje kao stvoritelj i onaj koji podržava stvaranje.

Zaključci koje donosi Propovjednik ni izdaleka ne zadovoljavaju. Trebala bi pomoći neka usporedba koja bi poput emocionalne vrijednosti izvukla iz malodušja, jer je ono ušančeno u ispraznosti pa ne može pružiti odgovor ni izlaz. Postoji naimedredišnja vrijednost, duhovne vrednote, drugim riječima snaga i pokretač vjere. Jahve je s bogobojaznima i po svojoj ih providnosti daruje (8,11-13). Kohelet ima sumnji i postavlja pitanja. To svakako može biti jedna strana biblijskog diptiha. Ali druga strana su odgovori i ponuda opredjeljenja za smisao i Boga. Tako se u konačnici ne dopušta Propovjednikov zaključak da je sve ispraznost. Psihološko iskustvo odstranjuje naimedosećaje krivnje. No Propovjednik dotiče područje religije kada

²⁸ Usp. P. KREEFT, ... 45-51. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, ... Kršćanska sadašnjost, ... 26. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, ... *Obnovljeni život* ... 339. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Kršćanska sadašnjost, ... 35-37.

²⁹ Usp. P. KREEFT, ... 50-51. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti*, ... Kršćanska sadašnjost, ... 26. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, ... *Obnovljeni život* ... 339. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Kršćanska sadašnjost ... 37.

ipak govori o nadi. Jer tek religija može odstraniti grijeh. Kohelet poznaje doduše razinu razuma, filozofije. Pita upravo o uzroku i otvara put u racionalni svijet što kao prethodnica otvara put vjeri u Boga.

3.2. Rutina vjeroispovijest kao životna odluka i veza³⁰

3.2.1. Zbog mudrosne književne vrste, knjiga o Ruti obrađuje vrijeme prije monarhije. Spominje i primjenjuje leviratski ženidbeni propis. Knjiga spominje staro svjedočanstvo potvrde kupo-prodajnog ugovora izuvanjem i darivanjem sandale što je učinio prvi skrbnik drugom skrbniku Boazu. Ruta je sama i po drugom mužu Boazu i potomku Obedu ubrojena među Davidove pretke.³¹ Knjiga o Ruti ima nadalje sličnosti s narativnim djelom o Josipu egipatskom iz Salomonovog vremena (Post 37 – 50). Ipak se knjižica o Ruti danas smatra poukom iz poslije babilonskog vremena³² i onda aktualnih ograđenja od brakova sa strankinjama.³³ Svakako Ruta je uzor djelo pripovijedanja. Na početku su Elimelek sa značenjem 'moj Bog je kralj', njegova žena Noemi, »draga, mila, poželjna« i njihova dva sina Mahlon, »slabost« i Kiljon, »bolest«, Efraćani radi gladi iz Betlehema stigli na Moapsku poljanu (1,1-2). Mahlon i Kiljon se oženiše dvjema Moabićankama, po imenu Orpa i Ruta. Nakon deset godina, Noemi umiru muž i sinovi, te ostane sama, udovica sa svojim snahama, također udovicama. Odluči se za povratak u zemlju Judinu jer želi iznova započeti život. Svoje snahe šalje u domove njihovih majki i govori im da se ponovno udaju. One čuvši to briznu u plač i rekoše joj da žele ostati s njom i poći k njezinom narodu (1,9-10). Noemi ih je još jače uvjerala da ostanu jer im ne može zajamčiti dobru, zapravo nikakvu budućnost. Orpa nakon tog razgovora poljubi svekrvu i vrati se, a Ruta odluči ostati s njom.

3.2.2. Ruta izriče prelijepu vjeroispovijest: »Nemoj me tjerati da te ostavim i da idem od tebe; jer kamo ti ideš, idem i ja, i gdje se ti nastaniš, nastanit ću se i ja; tvoj narod moj je narod, i tvoj Bog moj je Bog. Gdje ti umreš, umrijet ću i ja, gdje tebe pokopaju pokopat će i mene. Neka mi Jahve uzvrati svakim zlom i nevoljom

---

³⁰ Usp. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti, ...* Kršćanska sadašnjost, ... 47-48.

³¹ Ovdje za naš sadržaj nije potrebno ulaziti u ispuštanja i drugotna težišta ovog rodoslovlja već u njemu valja naglasiti univerzalističku Rutinu ulogu u Davidovom i budućem Mesijinom rodoslovlju.

³² I kod Daniela najmudrijeg među prorocima radi se o pobudnom djelu u otporu protiv helenizacije u makabejskom vremenu a sadržaj se crpi iz dalekog babilonskog zarobljeništva (Nabukodonozor) i susljednog perzijskog razdoblja (Darije).

³³ Ovdje dakako nije stvar zabrane, kao kod književnika i svećenika Ezre (10) i peharnika Nehemije (14, s izričitim spomenom Moaba što se izgleda prenosi iz duljeg teksta u Pnz 23,4-7) u perzijskom razdoblju židovskog zatvaranja u vlastite redove, pa su bila uvedena prokazivanja ili isključenja nego baš suprotno jer sama knjiga i strankinja Ruta nije bila vjerna samo pokojnom mužu nego i njegovoj majci, svojoj svekrvi Noemi.

ako me što drugo osim smrti rastavi od tebe« (1,16-17). Noemi nije odustala od nagovaranja Rute, ali kad joj je Ruta izrekla svoju ispovijest vjernosti do groba, vidje Noemi da Ruta čvrsto odluči ići s njom i pusti je da pođe (1,18). Progovorila je Noemi kao žena ženi. Ispovijest izražava duboko obećanje vjernosti i vezu i to je jednosmjerna izjava koja ide od Rute Noemi (1,16-17). Nije to po sebi bila recipročna izjava vjernosti. Makar se to biblijsko mjesto katkada rabi da označi zalaganje između čovjeka i žene iz raznih područja kultura pa čak i vjera za vrijeme obreda vjenčanja, odražava se međutim jednosmjerna izjava. Rutine riječi upućene Noemi potiču je da ostane u šutnji. Možda je nesigurna o posljedicama Rutinih iskaza: »tvoj Bog bit će moj Bog« (1,16). Izjava kojom ova prihvaća Boga protivi se hebrejskom Zakonu koji brani Moabićanima da pristupe židovskoj zajednici vjernika (Pnz 23,3), ali s tim istim riječima Ruta se zalaže da prihvati izraelskog Boga kao svog Boga. S tom izjavom ona je napravila izbor, drukčije je usmjerila svoj život i okreće se prema Betlehemu, svojoj nepoznatoj budućnosti. Spominju se i betlehemske žene i možda su upravo one doprinijele da se Noemi opet uklopila u zajednicu a po njoj i Ruta. U Noeminom povratku u Betlehem Bog ostaje vjeran cjelovitoj zajednici.

Rutina je vjera postojana i odlučna. U njezinom primjeru pobjedu slave radinost, ljubav i pobožnost. U dijalogu između Noemi i njezine snahe pojavljuje se 12 puta glagol *šûb*, koji znači obratiti se, vratiti se ili okrenuti se. Makar Ruta nije bila nikada u Betlehemu, spominje se da se vraća iz Moaba u Betlehem. Tako dolaze u Betlehem, udovica Noemi i njezina snaha, strankinja Ruta.

Ruta zaziva Božje svjedočanstvo i jamstvo i s tom zakletvom daje pečat svojoj vjeri, svečano izgovara ispovijest vjere. Zaziva Gospodina kao svjedoka istine o onome izrečenome. Rutina će vjera biti plodna. Dat će narodu potomka kralja.³⁴ Ići prema onome što se ne poznaje – kaže Grgur iz Nise – jest poslušati Boga, pouzdati se u njega.³⁵ To je put vjere u kojoj se otkriva Bog. Ljubav je ulje koje podržava upaljenu luč vjere i pouzdanja u Boga.³⁶ Jahve, Bog Izraelov je jamac tog saveza. Ruta ne sluša Noemine zahtjevne razloge da ostane u Moabu. Ne sluša ni svoj vlastiti razum. Pokreće je vjera, svjetlo srca koje ima jače razloge od pameti. Rutina vjera bila je još mračna, ali osvijetljena upravo ljubavlju. Još ne poznaje pravo Boga Abrahamova, Izakova i Jakovljevog, ali nalazi u njemu zaštitu, slijedi ga i traži.³⁷ Vjera je pravo svjetlo što vodi prema pravom poznavanju Boga. U

³⁴ Usp. Davida.

³⁵ Usp. E. JIMÉNEZ HERNÁNDEZ, *Rut la Moabita*, Risonaze bibliche, (Traduzione di E. Pasotti), Edizioni San Paolo, Milano, 2003., 65.

³⁶ Ruta i Noemi mogu se usporediti s likovima Ilije i Elizeja, Izaka i Rebeke i Jakova i Rahele. Tu odzvanja i ispovijest zaručnika prema zaručnici: »Ljubav je jaka kao smrt« (Pj 8,6).

³⁷ To je na Augustinovoj liniji »credo per conoscere« vjerujem da bih upoznao ili onoj Anzelmovoj »credo per comprendere« vjerujem da bih razumio.

Ruti se nalazi put kojim vodi vjera. Put obraćenja je uvijek prijelaz u vjeri. Tako se ovdje vidi na djelu put odlučnosti, jer valja izaći, valja hoditi, hodočastiti u pozdanju da bi se smjelo konačno ući u Božje zajedništvo.³⁸ Između Noemi i Rute stvorilo se uistinu pravo zajedništvo vjere, nade i ljubavi koje ih objedinjuju na putu od Moaba do Betlehema i više od toga: u životu, podržavanju i ostvarenju mesijanske nade.

3.3. *Knjiga Mudrosti*³⁹ o vjeri u vječni život⁴⁰

3.3.1. Mudrac obećava da će vladari koji štiju mudrost, dobiti od nje plaću: vječno kraljevanje (6,21). On misli, kao što širi kontekst i pokazuje (6,17-20), na sudioništvo u vječnom Božjem gospodovanju s onu stranu svijeta. Mudrac posjeduje, dakle, slično kao Bog, vječni, neprolazni život. Tako se tek kasnije u helenizmu ili kao u Knjizi mudrosti neposredno pred Novi zavjet u Izraelu susreće vjera u blaženo zajedništvo života s Bogom nakon smrti.⁴¹ Vjernik još ništa ne zna o novozavjetnoj nebeskoj nagradi, ali je čvrsto uvjeren da će u svojoj poslušnosti naspram Boga već ovdje imati »život«, sreću.

Da se ne zapadne u panoramsko prikazivanje vjere kao jedne od tema prisutnih u većem dijelu Knjige mudrosti ovdje se mogu tek izabrati neki njezini vidovi. Autor Knjige Mudrosti govori veoma jasno o vječnom životu pravednika (5,15), ali isto tako pokazuje na čemu se temelji njegova vjera u vječni život. Prvi i treći dio Knjige Mudrosti (1,1 – 6,21; 11,2 – 19,22) uvjerljivo govore o Božjoj pravednosti koja nagrađuje i kažnjava.⁴² Božje ponašanje pri izlasku iz Egipta, uništenje bezbožnika (19,5) i izbavljenje pravednika, postaje tipično Božje djelovanje koje vrijedi za sva vremena. Sastavljač ove knjige je uvjeren: kao što je Bog tada za izlaska iz egipatskog zarobljeništva i u prolazu pustinjom vjerno stajao uza svoj narod, uništio njegove neprijatelje i prevladao pustinjsku neimaštinu, tako ni sada u Egiptu neće napustiti progone pravednike. Izgleda, doduše, da bezbo-

---

³⁸ Preuzeto od glagola: *uscire*, »izaći«, *camminare*, »hoditi, hodočastiti« i *entrare*, »ući, unići«.

³⁹ Knjiga Mudrosti pripada među deuterokanonske biblijske knjige, ali je duboko starozavjetna i svoj III. dio (10 – 19) gradi na protokanonskom biblijskom dijelu, posebno Mojsijevom petoknjižju. Tako njezina tematika vjere tvori zajedničko starozavjetno dobro. Naime u katoličkom poimanju kanoničnosti prije novozavjetnog kanona postoji i grčki, Septuagintin dio biblijskih knjiga zvan deuterokanonska Biblija, gdje na istaknutom mjestu stoji i Knjiga Mudrosti.

⁴⁰ Usp. obradu Knjige Mudrosti u: N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti, ... Kršćanska sadašnjost, ...* 32-36. Usp. i H. Engel, *Das Buch der Weisheit*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1998.

⁴¹ Najvažniji likovi izraelske religiozne povijesti, Mojsije i proroci o tome ništa ne znaju. Njihova vjera se očituje u povezanosti s Bogom za ovozemaljskog života.

⁴² Ovo izlaganje slijedi: G. ZIENER, *Pravednost i mudrost: put u život*, Knjiga Mudrosti, (Preveo I. Šporčić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., 10-11.

žnici trijumfiraju nad pravednicima, privremeno ih muče i čak osuđuju na smrt (2,17-20), ipak nakon smrti, u vječnosti, očitovat će se pravednost, Božja plaća: Bog će nagraditi pravednika (3,1-3), dok će bezbožnici pretrpjeti strašna mučenja (4,19). Pravednost je na zemlji neostvariva, ali nepokolebljiva vjera u nju kao nagradu (i kaznu) pouzdano i zasigurno se očekuje u vječnosti.

3.3.2. Nadu u vječni život podupiru provjerena biblijska kategorija saveza između Boga i čovjeka kao i trajni odnos između čovjeka stvorenja s Bogom stvoriteljem.⁴³

3.3.2.1. Prava podloga nade u vječni život za pravednika jest savez. Bog je sklopio savez s Izraelom na Sinaju. Po njemu je Izrael na poseban način Božji narod ako sluša njegov glas (Izl 19,5s). Savez se već prethodno događao između Boga i rodozačetnika kao što je Abraham ili Noa. A bilo je saveza između pojedinaca na ljudskoj razini kao između Jakova i Labana, Davida i Jonatana. Kako Izrael uvijek iznova krši savez, valja ga obnavljati kao što je učinio Jošua i posebno proroci Izaija ili Jeremija (31,31.34) i dr. No prorok Ezekiel očekuje da Bog obdari narod svojim novim duhom i srcem i tako ga osposobi da uspješno održi Božje zapovijedi (36,26-27). Darivanjem duha omogućio je vječni savez. Po ovom savezu svaki pojedini Izraelac osjetio se u bliskom i povezanom zajedništvu s Bogom. Psalmist navodi pobožnog molitelja govoreći: »Al' ću odsad uvijek biti s tobom, / jer ti prihvati desnicu moju. / A meni je milina biti u Božjoj blizini / imati sklonište svoje u Jahvi!« (73,23.28). Već se starozavjetni molitelj nada da zajedništvo s Bogom traje i nakon smrti. Zna da će ga ljubav Božja vjerno pratiti i s onu stranu zemaljskog života gdje će biti zauvijek siguran. Ova nada je u pisca Knjige Mudrosti postala čvrstim uvjerenjem: pravednik koji u Bogu vidi svoga oca (2,13.16), ostat će i nakon smrti kod njega u ljubavi i vladalaštvu. Bog pravednike daruje milošću i milosrđem (3,9). Pravednikova zemaljska smrt je samo prividna smrt, ali stvarno: on vjeruje i zapravo prebiva u miru, u ruci Božjoj i nedokučivom svjetlu (3).

3.3.2.2. Vjera u vječni život ima prema Knjizi Mudrosti pouzdanu osnovu u izvješću o stvaranju: Bog je stvorio čovjeka sebi slična (Post 1,26); učinio ga je slikom svog besmrtnog bića (2,23). Đavolskom zavišću izgubio je čovjek, doduše, vječni život već na početku u raj (2,24) ali po pravednosti (1,15) i mudrosti (6,18), on može izgubljeno opet pronaći i ponovno steći život. Dok bezbožnik nestaje kao pljeva koju vjetar raznosi (5,14; usp. i Ps 1,4), pravednik živi dovijeka (5,15). Nijedna knjiga u Starom zavjetu ne vjeruje tako jasno u pravednikov

⁴³ ISTI, 11-12.

vječni život. Ovdje može biti govora i o djelotvornom helenističkom i egipatskom utjecaju. U Egiptu i Grčkoj se već od starine vjerovalo u život poslije smrti. Platon je tako filozofski nastojao dokazati besmrtnost duše. U jednoj takvoj sredini, mogao je pisac Knjige Mudrosti uvjerljivo preuzeti i usmjeriti vjeru i nadu starozavjetnih pobožnika u onostrano pravednikovo zajedništvo s Bogom koje nikada ne prestaje. Upravo je radosna vijest o vječnom životu mogla ohrabriti progonjene Židove u Egiptu koje sile na pogansku praksu helenizma da izdrže tjeskobe i ostanu postojani u svojoj sadašnjoj vjeri i budućem životu kod Boga.

4. Zaključak: vjera je Božji konačni dar i plod čovjekove suradnje i zajedništva

I mudrosna, apstraktna vjera od općeg se pristupa priklanja, produbljuje i učvršćuje po sasvim određenim likovima i s njima povezanim sadržajima. Vjera se tiče i bogatih, učenih ali prije svega bolesnih, životnih nedužnih patnika, obitelji, znanaca i prijatelja. Vjera proizlazi iz životnog iskustva, očituje se u uspješnom kontinuitetu kao provjerena stvarnost kod Joba. Samo jezična raznolikost govori o vjeri po pouzdanju, oslonu i predanju. Job ne popušta pred nikim, a posebno pred najbližima, ne prihvaća da ga Bog s pravom kažnjava. Job poznaje teoretski Božje pravedne postupke ali u svom ih životu ne doživljava, baš suprotno događaju mu se zle stvari i oko toga se želi objasniti sa samim Bogom osobno. I sam mu Bog prilazi u pomoć. Ne spušta se na Jobovu razinu nego svojom ga blizinom poučava o Božjem stvaranju i svemogućnosti. Bog nagrađuje Jobovo trpljenje i ustrajno traženje izlaza.

Ovoj Jobovoj sveživotnoj borbi za osobnu i pravu vjeru u drugom glavnom dijelu s pravom je produbljena u nekim svojim važnim vidovima. Vjera obuhvaća napor konvencionalnog i sekulariziranog pristupa ali i isprazno, uobičajeno bavljenje (Prop). Usred sveopće relativizacije života i odnosa vjera ostaje neupitni temelj na kojem počiva Propovjednikovo suvereno, slobodarsko i kritično zdanje i ponašanje prema svemu stvorenju i datostima života. Vjera u Božje stvaralaštvo, postojanje i njegov dom i utočište usprkos svakom relativiziranju i svem izjednačenju ostaje neupitna i sama po sebi razumljiva. Vjera prihvaća, oprašta i udomljuje tako da biblijski mudrac može pred svim suvremenicima pa i učenicima suvereno živjeti, razlikovati i odgovorno birati svoje odluke i putove s drugima i pred Bogom. I bračna vjeroispovijest mudrosno-vjerski razlaže životnu odluku i ispovijest udovice Rute. Židovska vjera u konačnici ne isključuje ni strance, čak one neprijateljski raspoložene poput Moabićana, a u rodoslovlje su ugrađene i žene kao čuvarice doma i života. Kratka knjiga o Ruti počiva na služenju i radu, vjernosti i vjeri. I razvoj židovske povijesti spasenja nudi dobar okvir za mudrosno vjersko opredjeljenje. U najmlađem starozavjetnom spisu mudrac obrađuje vjeru u vječni život kao bitnu sastavnicu i nagradu prognanika i mučenika, pravednika i

pobožnika, jednostavno vjernika neposredno prije Kristova dolaska (Mudr). Tome je kao crvena nit vjerskog zalaganja i zajedništva s Bogom i narodom služio savez i kada je bilo potrebno i njegova obnova. Bog je pojedinca, narod i sve čovječanstvo u svojoj dobrohotnosti i ljubavi stvorio i obnavljao, podržava ga u njegovom autonomnom i odgovornom stvaralačkom životu, obećava mu nagradu i zajedništvo. Tako je starozavjetna mudrost plodna sadržajem i korisna za životno ondašnje i današnje ravnanje i buduću nadu.

Summary

THE FAITH IN THE BIBLICAL WISE MEN AND WOMEN

The introduction brings in contents and lists the persons of biblical wisdom. The first main part treats the faith which belongs to vital experience and has continuity in the person and the book of Job. He puts all his issues and everywhere in the faith in which he encounters and meets face to face God. In him he finds solution for his passion and searching. The second main part approaches together and separate individual dimensions and persons of wisdom. And so is the faith relative if exposed as work and emptiness in the book of Qohelet. The Ruth also from the late Judean time narratively and sapientially through the marital confession exposes decision of life as act of the faith (Ruth 1). The youngest Oldtestamentarian, Deuterocanonical and Sapiential Book of Wisdom contents the faith in the eternal life and reward as the consoled goal among refugees and martyrs, simply believers in the Pre-Roman period in the Judean Hellenistic dispersion.

Key words: Biblical wisdom, vital experience of innocent suffering, emptiness of life, marital vows and faith to eternal life.